

# Præstø Lokalhistorie



Præstø Lokalhistoriske Arkiv & Lokalhistorisk  
Forening for Præstø

19. årgang — Nr. 1. — februar 2010

# Indhold

<b>Arrangementer</b>	<b>s. 3</b>
<b>Pastor Rørdam mellem enevælde og demokrati af Hans Chr. Thomsen</b>	<b>s. 4</b>
<b>Bestyrelser</b>	<b>s. 23</b>

## Udgiver

**Præstø Lokalhistoriske Arkiv, Præstø Lokalhistorisk Forening**

## Redaktion:

**Hans Chr. Thomsen (ansv.)** Egestræde 3, Skibinge, Tlf.: 5599 1494,  
E-mail: [hctka@Mail.dk](mailto:hctka@Mail.dk)

**Elsie Bjørklund**, Ellerødvej 44, Ørslev, Tlf.: 5598 5068,  
E-mail: [troldbj@mail.tele.dk](mailto:troldbj@mail.tele.dk)

**H.C. Hemmingsen**, Fasanvej 6, Præstø, Tlf.: 5599 2416,  
E-mail [hcnæbbet@hotmail.com](mailto:hcnæbbet@hotmail.com)

**For- og bagsidefoto: Pastor Peter Rørdam og Grundtvig holder foredrag på Borchs kollegium**

Præstø Lokalhistorie udkommer 4 gange årligt, og dækker Præstø sogn og landsogn, Beldringe, Barse, Skibinge, Allerslev og Jungshoved

Medlemskab af Lokalhistorisk Forening koster årligt 100 kr.

Indmeldelse kan ske hos Knud Holm Nielsen, Tlf.: 5599 1895

Havnevej 12, 4720 Præstø. E-mail: [knuboholm@yahoo.dk](mailto:knuboholm@yahoo.dk).

Tryk: Nordfalsters Bogtrykkeri

ISSN: 1903-0886

# Arrangementer

## **Torsdag d. 21. januar kl. 19. 30 i Bernhard**

Preben Pedersen fortæller om Beldringe og over 30 års tjeneste i landbruget.

## **Torsdag d. 11. marts KL. 19 i Bernhard : generalforsamling.**

Efter generalforsamlingen vil Hans Poul Kristensen fortælle om og vise billeder fra Enegårde. Det er optakt til årets landsbyvandring d.3.-6.

## **Torsdag d. 4. marts Lokalarkivets årsmøde kl. 19 på biblioteket**

## **Lørdag d. 27. marts kl. 14 besøger vi Beldringe.**

## **Torsdag d. 6. maj kl. 19. 30.**

En aften om skulpturen " Skibet " på Svend Gønges Torv.

Vi mødes med billedhuggeren Bo Karberg ved skulpturen. Bagefter går vi op i mødelokalet, hvor Bo Karberg vil fortælle os om tilblivelsen af skulpturen.

## **Torsdag d. 3. juni KL. 19**

Landsbyvandring i Enegårde. Medbring selv aftenkaffen.

I august kører vi en tur i egne biler til Stevns. Mere herom i et senere nummer af bladet.

Vi håber som sædvanlig, at se rigtig mange af jer til vore arrangementer. HUSK at sætte kryds i kalenderen.

# Pastor Rørdam mellem enevælde og demokrati

*Hans Chr. Thomsen*



I Oktober 1855 døde præsten i Lyngby, og 4 timer efter gik enkedronning Caroline Amalie til kongen, for at hendes ven, pastor Peter Rørdam, kunne få den ledige stilling.<sup>1</sup>

Den fik han, og dermed var hans tid i Mern omme. 15 år havde han været

*Dronning Caroline Amalie*



landsbypræst der. Men nu var det altså slut.

Hans store drøm havde ellers været at blive direktør for det danske skolevæsen. Chancerne havde engang set lovende ud. Han havde engagementet, evnerne og den daværende prinsesse Amalies støtte. Men han blev det ikke. Begrundelsen lød, at han ingen erfaring havde med at administrere. Hans overordnede, Biskop Mynster, var heller ikke særlig henrykt ved udsigten til at få ham til København. Rørdam var tæt nok på kongehuset i forvejen med alt, hvad det betød af konkurrerende indflydelse. I stedet for skaffede Mynster ham et embede som landsbypræst i Mern – 100 km. syd for København. Efter megen betænkelighed og flere samtaler med Grundtvig sagde Peter Rørdam tøvende ja til jobbet. Dermed havde Mern fået en meget usædvanlig landsbypræst

## Dannelses-rejse med døden

---

Det var lige før, at Rørdam aldrig var kommet til Mern. I 1837-38 var han på rejse gennem Europa. Det var en dannelsesrejse, der især lærte ham noget om det religiøse Europa, men også gjorde ham klogere på sig selv. Rejsen skulle også sanatorie-helbrede ham for hans sygdom.<sup>2</sup> Prinsesse Caroline Amalie støttede rejsen økonomisk, og med årene blev han hendes egentlige sjælesørg og ven.<sup>3</sup>

Efter at være rejst gennem Tyskland, Holland og England gik turen mod Madeira. Det var en rejse med blodopkastninger og le-manden i ryggen. Som kristen kredsede hans tanker om livet efter døden: blev det himmel eller ... Og hvordan var himlen overhovedet. Var der f.eks. bøgetræer?<sup>4</sup> Og hvordan gjorde man sig fortjent til at komme derop? Var der ikke noget med et nåleøje og en kamel? Han havde det ikke godt. Når han endelig havde det godt, så glemte han Gud. Og så fik han det dårligt. Glæden voksede ikke ind i himlen. Rørdam havde den protestantiske etik i sig.

Problemerne i hans liv kom nu igen.

Var der ikke noget med en pige engang, som han ikke friede til, fordi hun var fattig? Og blev han ikke irriteret, fordi han på rejsen havde taget fejl af en kammerpige og behandlede hende som var hun frue? Når det kom til stykket, så var det måske kammerpigens, der var mest kvalificeret til Guds rige? Det blev ikke lettere af, at Rørdam surfede gennem en velstillet europæisk overklasse, hvor det uden tvivl var en fordel, at kunne se forskel på en kammerpige og hendes frue.

Men der var naturligvis også oplevelser udenfor det religiøse felt. Hollænderne f.eks. beholdt hatten på i kirken og havde ildgryder under deres fødder, når det var koldt – men ingen frakke på. I Tyskland var forskellen mellem mystikere og rationalister større end i Danmark.

Som altid var en rejse også en bevægelse med sammenligninger mellem ude og hjemme. Undervisningen på et vajsenshus var baseret på en spørg-og-svar pædagogik. Det virkede fremmed på Rørdam.

I Tyskland besøgte han et fængsel med 17 fanger: ”Fortvivlsen var malet paa deres Ansigter, og de vilde ligesom løbe

bort fra deres onde Sind”<sup>5</sup>. Rent og usmittet stod det nationale – Gud, konge og fædreland. Danmark var et yndigt land – ”det lykkeligste under solen”,<sup>6</sup> som Peter Rørdam sagde til en russer, og det var dét land, han håbede at komme tilbage til. Og det kom han. Levende.

### **Blandt præster og godsejere**

---

Rørdam tiltrådte sit nye embede d. 10. juli 1841 og d. 25. august blev han ordi-

neret. Nu skulle Mern så til at leve med en åndelig vejleder fra de bonede gulve i København – og omvendt.

Rørdam rapporterede om sine første oplevelser til Grundtvig: Den gamle Provst Teilmann i Allerslev ville dårligt tale med ham og tøede først op, da Rørdam spurgte til den lille fløjte i et grønt bånd, han havde i knaphullet. Fløjten medbragte han altid, så han kunne kalde på sin hund under markvandring.

I Præstø var der pastor Nissen. Ham

*Mern set fra rummet af Google*



var der ingen grund til at have den store respekt for. Bedre var det med pastor Bierfreund Søtoft i Øster-Egesborg. Bortset fra, at han sladrede for meget, var han en dygtig præst - omdend noget gnaven. Det sidste hang sammen med, at han ikke følte sig anerkendt. Søtoft skrev romantiske digte og skuespil. Et par af dem blev opført på Det kongelige Teater – ikke med den store succes. Han havde haft embede i Præstø, men forflyttedes til Øster Egesborg i 1823. Helt galt gik det i 1843, hvor han udgav et romantisk drama, som kritikken kort og godt slagtede. Han havde Rørdam det stort set godt med. Søtoft var underholdende og læste ofte op af egne digte akkompagneret af guitar.

I Præstø spillede Rørdam l'hombre med borgmesteren og havde samme steds omgang med Grønvold – byens førende købmand. På godset Petersgaard i Kalvehave sogn var der fru Fabritius, og på Engelholm i Snesere sogn fru Wolf. I det hele taget var der mange overklassekvinder omkring Rørdam – fru Malling på Stensby Mølle, baronesse Stampe på Nysø osv. Rørdam havde sociale talenter. Han kom fra en pastoral tradition,

hvor man underkastede sig det høje og belærte det lave.

Rørdam gjorde sig hurtigt uafhængig af det lokale. Han elskede at ride og havde som barn haft drømme om en karriere som officer i hæren. I Mern købte han en rød hoppe – en fuks, som han gjorde flittigt brug af. Han købte også en let tohjulet hestevogn – en såkaldt gig – så han kunne komme til venner og bekendte i Næstved og Holbæk. Hans netværk var større end pastoratets.

### **Landsbypræstens opgaver**

---

Inden Junigrundloven i 1849 var præsterne mere eller mindre lig med staten i de 1100 pastorater rundt omkring i landet. Ud over de kirkelige handlinger havde præsten en lang række administrative opgaver, ansvar for social- og skolevæsen, begrænset undervisningspligt af den opvoksende slægt, automatisk plads i sognerådet m.m.<sup>7</sup>

Han var altså på en gang prædikant, opdrager, lokalpolitiker, administrator og central kulturpersonlighed – han **var** på en måde kommunen, før det, vi i dag forstår ved kommunerne, kom. Var han en ”konge” i sit sogn, udgjorde han til gengæld det laveste trin på den

kirkelige rangstige. Hvis han havde hang til prestige i kirkelig regi, var landsbykirken højest et udgangspunkt.

## Grundtvigs bondepræst

---

Rørdam forlod altså byen og de højere sociale lag for at begive sig ud til en – i den sammenhæng – primitiv landbefolkning. Det er let at forstå, at han havde sine betænkeligheder, og at der skulle en Grundtvig til at overtale ham. Fremover blev han så at sige dennes bondepræst. Grundtvig var teoretikeren – Rørdam praktiker.

Sammen udviklede de en kirkelig/kulturel praksis, der holdt frem til omkring Junigrundloven i 1849, hvor idyllen i deres projekt blev brudt. Det vender vi tilbage til. Men ved ankomsten til Mern i 1841 var der en arbejdsmark at opdyrke. Et af hans embedsområder var som nævnt skolen, og her stod det ikke for godt til. Skolelæreren i Mern var en



Grundtvig

gammel forvalter. I Kindvig blev undervisningen foretaget af en fordrunken student. Han fortalte Rørdam, at han ikke kunne passe sin kirkegang, fordi hans støvler var i uorden – det gjaldt også fremover. Og det var ikke kun hans støvler, der var problemer med. Undervisningen var så elendig, at bøn-

derne ikke gad sende deres børn i skole. En dag var der kun én elev i skole ud af 60 mulige – en anden dag bare 11. Ved konfirmationen viste det sig ikke overraskende, at mange af børnene ikke kunne læse. Dronningen sendte 30 Rbd. til en hjæl-

pelærer.

## De uvidende bønder

---

Som noget nyt udbød Rørdam bibel-læsninger og historiske fortællinger i Mern hver onsdag og havde en forventning om, at bønderne ville strømme til. De havde tiden til at strømme, da høsten for længst var i hus, og der



ikke var mere arbejde at gøre på marken. Men Rørdam blev korrigeret effektivt for dén forestilling. Der ”strømmede” 6 gamle til - bønderne og præsten havde ikke altid de samme interesser.

Skuffet skrev han til Grundtvig, at alle bønder var uvidende og forstærkede senere denne oplevelse ved at skrive, at uvidenheden var på niveau med dén, der var ved enevældens indførelse små 200 år tidligere.<sup>8</sup> Rørdam gav dog ikke op af den grund og fik efterhånden en vis succes med historiefortællingerne. Bedre gik det med salmesangen. Den gav glæde og fællesskab. Her kunne enhver være med – alle sang med af hjertens lyst. Kun var ikke alle kirker lige velegnede til fællessangen. Det kunne være sådan, at når menigheden gik i gang i ét hjørne, var degnen allerede i fuld sving i et andet.

Efterhånden begyndte Rørdam at deltage i bøndernes gilder, barsler og bryllupper. Han sad – som skikken bød – for bordenden. Det var der ikke megen sjov ved. ”Hver passede sin Mad og talte kun et lille Ord med sin Nabo, saa der ved et Bord med Brud og Brudgom og en snes Koner var fuldkommen Tavshed”.<sup>9</sup> Da han senere forhørte sig,

fik han at vide, at sådan var det altid. Fremover tog Rørdam så salmebogen med og forklarede – efter at fisken var spist – indholdet af sangen, før den fik lyd. Det gav lidt mere fut i selskabet. Især de gamle koner blev fornøjede, sagde Rørdam, og engang kom mændene ligefrem ud fra deres værelse – gilderne var kønsopdelte – for glade at synge med.

”Sang er en Kostelig Ting; den glæder Hjertet”,<sup>10</sup> konkluderede Rørdam, og bad Grundtvig om at skrive et par salmer til brug ved bryllup og barsel til følgende melodier: Den unge Hr. Peder, han vaskede og børstede sit Haar; Agnete stander på Høielofts Bro og Der gaar en Dands på Borgergaard.

### **Bonde blandt bønder**

---

Præsterne på landet drev deres præstegårde for egen regning og skulle delvis leve deraf. Præsten var i den forstand en bonde blandt bønder. Ud over indtægterne fra gården kom en lokal skat – tiende – som præsten fik udbetalt i naturalier, eller i penge.

Nogle gange gik der også værdier ud af Præstegården. I foråret 1842 fik Rør-

dam således stjålet al sin sæd og to plove, og senere på året forsvandt der yderligere alle fire sko fra hans hest. Men der var værre hændelser i vente. Ved et besøg i Præstø i 1847 så Rørdam røg fra en gårdbrand ad Mern kanten til, så han brød skyndsomt op. I Skibinge fortalte en mand ham, at han havde set branden fra Ammendrup – den stammede altså ikke derfra. I Ammendrup kom en mand ham i møde og sagde: ”vær beredt paa det Værste, det

er Deres Gaard, som brænder.”<sup>11</sup> Da han kom hjem, var gården væk. Det samme var 74 læs rug, 50 læs ærter og 40 læs kløverhø. Tilbage havde Rørdam stort set kun det tøj, han stod i. Op i luerne ”forsvandt” de 4.000 Rbd som gården var forsikret til - en ny kostede 6.000 Rbd. Rørdam forsvandt naturligvis ind i et slags chok. Grundtvig skrev til ham og satte branden ind i en teologisk sammenhæng. Den lød i et lille uddrag så-



*Kirken i Mern. Foto Hans Chr. Thomsen*

dan her:

”Han som raader for det Indvortes, han raader ogsaa for det Udvortes og kommer godt i Hu, at vi er Støv og bære hans Billede i Leerkar, som let kan sønderbrydes, og Han har desuden lovet, at naar vi først søge Hans Rige og Ret, da skal vi faa det Øvrige, vi kan behøve, ovenikøbet ... Det er ingenlunde blot for vor egen Skyld, til vor Prøvelse og Renselse og Fremvæxt, at slige store, kiendelige, uformodenlige og uafvendelige Uheld træffe os, men ogsaa for alle de Hjerters skyld, hvis Deltagelse trænger til at vækkes, prøves og næres”.<sup>12</sup>

## Død over herremændene

---

Som nævnt var præsten født medlem af sognerådet - fra August 1841 valgt medlem. Så ved sin ankomst røg Rørdam øjeblikkelig ind i det første sognerådsvalg under den nye lovgivning. Der var 61 vælgere - alle på nær en var gårdmænd. Valget afholdtes i en af Frederik d. 4. Rytterskoler. Bønderne ville have Rørdam som formand, men han afslog og pegede i stedet på en bonde - til stor græmmelse for den tilstedevæ-

rende forvalter.

Den royalistiske Rørdam benyttede lejligheden til at fortælle bønderne om alt det, de skyldte såvel Frederik d. 4. som Frederik d. 6.

Året efter sørgede han for, at dronningens fødselsdag d. 28. juni blev fejret. Han inviterede sognerådet, der stillede i det fineste puds. Ved middagen fattedes ikke vin, og der blev sunget af hjertens lyst - ”Skjøn Rose blandt Blomster”. En bonde sagde, at kongen skulle have magt til at gøre, hvad han ville og bønderne til at sige, hvad de ville. Det begyndte at murre sig så småt i undergrunden.

Marts 1843 var der stort folkemøde i Lundby.<sup>13</sup> Her ønskede den kendte agitator Hans Hansen død og undergang over herremændene. Rørdam beskrev ham som ”smuk, veltalende og meget oplyst”.<sup>14</sup>

Omkring tre måneder efter blev der ved endnu et folkemøde i Lundby, som Rørdam var med til, råbt et ”Leve Constitutionen”. Dermed var den samfundsmæssige kritik rykket et trin op ad den sociale rangstige - fra godsejerne til den enevældige konge.

Efterfølgende blev mødet skildret i Københavnerposten som en fest, hvor

der var blevet givet massiv opbakning til en fri forfatning. Rørdam modtog artiklen med posten. Dronningen stod som afsender. Han var nødt til at gøre noget. Han var dronningens fortrolige, og han var på det tidspunkt ikke for en fri forfatning. Rørdam svarede i Berlingske tidende, hvor han bagatelliserede hændelsen, og til Grundtvig skrev han, at det hele var ingenting.<sup>15</sup>

På samme tid som mødet i Lundby blev Grundtvigs salme ”Velkommen i den grønne Lund” offentliggjort. Den havde Rørdam bestilt. Historisk indgik den i en anden sammenhæng. Her skal blot peges på opfattelsen af kongen:

Vor konge er vor fuldtro ven,  
som guld hans ord må skattes:  
"Kom hid, I gode dannemænd,  
og sig os, hvad I fattes!"

Svaret på sidste linje var for nogle – ikke Grundtvig og Rørdam - en fri forfatning.

### **Fukser og plov-øg**

---

I juli 1843 besøgte kongen og dronningen Vordingborg. Det var ikke nogen

påfaldende succes. Bønderne ville ikke bidrage økonomisk til at festliggøre det, og de ville ikke have noget med hans 25 dragoner at gøre – de måtte finde husly andet steds. Den kongetro Rørdam syntes, at den modtagelse var for ringe. Så var der mere format, mente han, over den godsejer, der sendte 6 skønne fukser - rødbrune heste - til at trække kongens vogn. Andre tilbød at sende plov-øg, men det havde ingen interesse.

Vordingborgs borgere ville godt deltage i besøget, men blev sure da kun kammerherrer, jægermestre og godsejere med fruer og nogle få præster blev inviteret til taffel.

Rørdam var ikke kun kongetro. Han var også optaget af en forbedring af bøndernes kår, og havde det dårligt med husmændenes ”frygtelige Fattigdom”.<sup>16</sup> Og som præst syntes han, at prædikestolen var hævet over virkeligheden – den ”var noget for høj”.<sup>17</sup> Sine prædikener skrev han med sognets Halte Maren for øje.<sup>18</sup>

Han spurgte Grundtvig, hvad der kunne gøres, men fik ikke rigtig noget svar. Grundtvig vævede frem og tilbage på liberalistisk vis. Husmændenes ”frygtelige Fattigdom” var tydeligvis

ikke hans sag. Grundtvig var mere til ånd end materie

Rørdam syntes også, at bønderne skulle deltage i landets politiske liv – men først efter, at de var blevet oplyst. Bønderne var mest optaget af avlingen, og Rørdam syntes, at deres liv var tomt og uden kærlighed til fædrelandet.

## **De gudelige bevægelser**

---

Den gudelige vækkelsesbevægelse greb om sig fra omkring 1800 og frem til 1860'erne, hvor den opløstes. Vækkelserne begyndte i Jylland og spredte sig derfra over Fyn til Sjælland.

Der har været stor diskussion om de vakte. Var der overvejende tale om fæstebønder – eller frie selvejerbønder?

Udsprang bevægelsen af sociale klasse-mæssige forhold på landet eller spredte den sig via markante personligheder?

Var den et demokratisk forspil til Juni-grundloven i 1849, eller var der ingen sammenhæng mellem det religiøse og det politiske?

Om det første kan man sige, at de gudelige i Præstø amt kom nedefra. Hovedparten var husmænd og derefter fæstebønder.<sup>19</sup> Dermed er det klasse-mæssige også besvaret. Med hensyn til

det politiske mødte bønderne og husmændene overvejende en intellektuel verden i kirken. En ny selvbevidsthed kunne naturligt begynde dér og alternativt tolke, hvad der var rigtigt og forkert i kristendommen. Det gjorde vækkelsesbevægelsen. Den fokuserede især på den personlige frelse, dvs. at frelsen var et individuelt forhold mellem den enkelte og Gud. Dermed reducerede den kirkens rolle som mellemlid til det høje, og kirkens centrale magtmiddel – brugen af truslen om helvede – var ikke længere, hvad det havde været. De Gudelige holdt også hårdere på en sondring mellem godt og ondt end dele af kirken gjorde. Det lignede jo en tanke: Hvis man gennem et liv havde været ufri og undertrykt, var det nærliggende at fastholde sådan en virkelighedstolkning af verden.

Præstø var aktiv i forsøget på at få religionsfrihed og i Skibinge var vækkelsesbevægelsen også til stede.

Rørdam stiftede bekendtskab med og hørte om De Gudelige. De var mange steder i området, men han frygtede dem ikke – hver sin smag syntes han, at mene. Grundtvig skrev til ham, at hvis der var en levende kristendom i sognet, så var den gudelige bevægelse ingen

udfordring.

Morten Pontoppidan, der skrev en lille bog om Rørdam, reducerede på grundtvigiansk facon de gudelige forsamlinger til noget surt og selvbestaltet: ”Det er den glade, danske, syngende grundtvigske Kristendom, der begynder at indarbejde sig i og omkring Mern Sogn. Saa kan folk vælge mellem den sure Forsamlingskristendom, imellem den Mern Præst og Niels Jensen fra Stenstrup, Lars Kristensen fra Orup eller hvad de hedder, de brave Almuemænd, der har troet sig kaldet af Gud til at drage rundt og drive Omvenderi i Sydsjælland”.<sup>20</sup>

Man kan således mene forskelligt om de gudelige bevægelser. Her lader vi en vækkelsesprædikant få det foreløbig sidste ord: Da han blev spurgt om, hvor forfædrene var endt – altså dem udenfor vækkelsesbevægelserne – svarede han: ”Jeg ved ikke, hvor i Helvede eders Forfædre ere kommet hen.”<sup>22</sup>

### **1 Valget på Præstø torv**

Omkring midten af 1800-tallet var Danmark en verden i bevægelse med religiøs, social og politisk opdrift. 1849 blev demokratiet indført i Danmark,

men inden det kom så langt skulle der skabes en grundlov, der angav spille-reglerne i demokratiet. Valget til den grundlovgivende forsamling foldede sig dramatisk ud i Præstø, hvor det fik et forløb, der afdækkede mange ting. Men lad os se, hvilken rolle Rørdam spillede i det forløb.

Valget skulle finde sted torsdag d. 5. oktober, og Rørdam foreslog i begyndelsen af august Grundtvig, at han stillede op i Præstø. Det havde teologiprofessor Clausen fra København også planer om, og det gjorde Grundtvig usikker. Endnu i august havde Clausen ikke offentligt besluttet sig for sit kandidatur, og dermed begyndte Grundtvig at komme i en tidsmæssig klemme. Fredag d. 25. august opgav han og opstillede i stedet i København – hvor han i øvrigt ikke blev valgt.

Rørdam mente ellers, at Grundtvigs chancer havde været gode i Præstø. Borgerne i byen ville ganske vist have professoren. Ved et prøvevalg havde de givet Clausen 60 stemmer og Grundtvig 2.

Men de var ikke alene om at bestemme. Folk i Skibinge, Baarse, Kalvehave og Jungshoved gik ind for Grundtvig. Bondevennernes Selskab, der havde til

formål at virke for bondestandens emancipation og lige borgerlig ret med de andre samfundsklasser, ville hverken have teologiprofessoren eller Grundtvig. De ville have Hans Hansen – kendt som væveren fra Mern. I mellemtiden havde Professor Clau-

sen besluttet sig for Præstø. Hans modkandidat blev Væveren.

Den 5. august 1848 skulle slaget slås, og dagen igennem var hestevogne hastet mod byen. Pladsen foran rådhuset blev proppet med mennesker og efterhånden var der samlet omkring 900. Rørdam skulle som sognerådsformand lede valget, og stemningen var

fortættet. Forud for valget havde en ung præst i byen prøvet at svine Væveren til. Denne havde i sin ungdom været arresteret for tyveri, men var blevet frikendt. Hvis han var blevet

dømt, var han ifølge loven ikke valgbar. Det var bl.a. det den unge Guds mand gik efter.

Rørdam åbnede mødet med en anbefaling af teologiprofessoren. Han var den værdigste, sagde Rørdam med en henvisning til rygterne om Væverens krimi-

nalitet. Rørdam efterfulgtes af kateket Hagerup, der ligeledes anbefalede Clausen.

Da det blev væverens tur, afviste han anklagerne. Mistænkeliggørelsen af ham havde heller ikke bidt på bønderne. De råbte: ”Han er pletfri. Han kan tale for os”. Derefter gik man over til afstemningen

Valghandlingen foregik dengang ved almindelig håndsopræk-

ning, og pastor Rørdam skønnede, at der var et flertal for teologiprofessoren. Den gik ikke. Hans Hansen krævede skriftlig afstemning. Den gav ham 572 stemmer og Clausen 320.



*Professor H.N. Clausen*



*Den grundlovgivende rigsforsamling. Maleri af Constantin Hansen*

Dermed var den første landarbejder i Danmarkshistorien valgt ved et demokratisk valg – men ikke med Rørdams hjælp.

### **Grundtvig vælges**

---

Rørdam var rasende. Det var ham, der stod for oplysning af bønderne. Oplysning var hans og Grundtvigs kerneprojekt, og så rettede de satans bønder sig ikke efter ham. Nu vidste han, hvilke for folk han boede iblandt, skrev han et

sted, og den fik ikke for lidt søndagen efter på prædikestolen. Rørdam prædikede om folket i Jerusalem, der stemte på røveren Barabas, og tonen – sagde han – tonen på torvet havde været under al kritik. Det havde været krage, der søgte mage.

Væveren slap heller ikke. Der blev sat en svinsk kampagne i gang mod ham, og den var så effektiv, at han til sidst trak sig. Det fik digteren Emil Aarestrup til at skrive et digt, hvor professor Clausen blev karakteriseret som en



”højlærd mester / friheds abstrakte ven”.<sup>22</sup> Behandlingen af Hans Hansen blev kaldt smudsig og fornædrende. Rørdam fik underretning på Nysø om, at væveren havde trukket sig. Han tog øjeblikkelig til Præstø og op-søgte købmand Hall, der ”styrede alle Smaaborgerne”,<sup>23</sup> og fortsatte til både borgmester von Bergen, Schløer, der var medlem af valgbestyrelsen, og købmand Grønvold. De ville alle støtte Grundtvig, og det meddelte Rørdam ham i brev samme aften.

Grundtvig accepterede, men han ville kun repræsentere sig selv. Han ville ikke arbejde for en bestemt gruppering. Der var en modkandidat, som Grundtvig i sin tid havde haft til konfirmationsundervisning, og der skete nu det underlige at denne trak sig. Grundtvig blev valgt med 600 af de 611 afgivne stemmer.

Det ironiske ved forløbene var, at bønderne havde været bedre tjent med teologiprofessoren end med Grundtvig. Grundtvig troede på enevælden om end i en mere oplyst form. Flertalsafgørelser var han loven ved – ”overtallet” kaldte han det hånlige. Og han mente, at en bonde-regering ville være ødelæggende for Danmark. Da

Rørdam senere bad om en redegørelse for Grundtvigs politiske arbejde på rigsdagen, blev han sur – skulle han nu til at stå til regnskab. Hvis det var tilfældet, var han ikke sikker på, at han ville genopstille i Præstø. Det gjorde han nu alligevel, men nogen redegørelse kom der ikke.

Grundtvig var sin egen. Han støttede ikke forslag, der ville afhjælpe fattigdommen, ja, han stemte sågar imod

*Christine Stampe på Nysø*



Grundlovens beskedne fattigbestemmelse. Han var ikke bønder og husmænd en god mand.

Men nu til noget helt andet.

### **Jul i Mern præstegård**

---

1849 besøgte skotten Andrew Hamilton præstegården i Mern. Han havde

fået at vide, at skulle man overvære en rigtig dansk jul, så skulle man tage på landet og opleve den på en præstegård. Hamilton kørte fra København til Roskilde med den ny jernbane, derfra videre med hestetrukne køretøjer – ikke specielt komfortabelt: ”Hele Morgenen, Formiddagen og Eftermiddagen hængte jeg mig til Elendighed i Diligen-

Præstegården i Mern. Foto Hans Chr. Thomsen



cen”<sup>24</sup> Og ikke nok med elendigheden. Det var også koldt. Da dagslyset begyndte at forsvinde, syntes han, at det sydsjællandske december-landskab var lidt uhyggelig. På et tidspunkt blev han dog reddet af Rørdams hestevogn – en såkaldt Holstensk vogn. På den fik han svøbt en kappe omkring sig og fødderne stukket i en fodpose, og så gik det ellers derudaf det sidste stykke:

”Kusken piskede på Hestene og lod dem ret trave ud”<sup>25</sup> - han ville hjem til risengrøden i rette tid.

Ved 19-tiden nåede de til Mern. Gennem vinduerne kunne de se folkene i præstegården bænket omkring dampende grødfade. Pastor Rørdam, frøkenen, tjenestefolkene og hundene tog imod Hamilton i døren. Indenfor var der gang i kakkellovnene, og der var tæpper på gulvene. Skotten var ankommet til varmere ”himmelstrøg”.

## En kold tid

---

Andrew Hamilton tilbragte 16 måneder i Danmark. Han var her for at studere dansk samfundsliv og kultur. Med sig bragte han introduktionsskrivelser til forskellige prominente personer - Bi-

skop Mynster, H.C. Andersen, Grundtvig, Ørsted og Stampe på Nysø. Bag kontakten til Rørdam stod formentlig enkedronning Caroline Amalie.

Bænket i den varme præstegård kom der – efter julegrøden - ”mere substantielle retter” på bordet, som Hamilton skriver, og der kom gang i samtalerne om rejsens beskaffenhed fra København.

I de kommende dage var der idelig kirkegang, med folk mange steder fra.

Hamilton noterede sig det store opbud af heste og hestevogne omkring kirken. Men kulden blev der ikke sparet på.

Det var en hård omgang at sidde i den gennemisnede, stenkolde bygning i samfulde to stive timer – uden varmegryder under fødderne som i Holland. På vejen hjem var der kun en ting, der varmede og det var: ”Tanken om Frokosten i den hyggelige, varme Spisestue, og en kop glohed Kaffe eller Chokolade”.<sup>26</sup>

## Et mylder af folk

---

Hamilton, der var en alvorlig herre, syntes, at der måske var lidt for meget pjank og fjas i præstegården, og han savnede børn juleaften – Rørdam hav-

de ingen børn, og de to røgterdrengene var ikke nok for skotten. Juledags aften kom børnene så – en hel skare drenge og piger fra landsbyen. De blev inviteret indenfor i havestuen til juletræ med friske lys på grenene og et æble, en appelsin og en kage til hver. Og det var ikke kun børn, der kom til præstegården. Der kom folk alle steder fra. Der var et mylder, og som en anden antropolog iagttog Hamilton de indfødte. I stuerne blev lemmerne bevæget (Hamiltons begreb for dans), og der var fælles ordsprogslege og salmesang. De gamle spillede kort, og der blev etableret forskellige tableauer i rummene – et forestillende en tempelridder, et andet og tredje en gammel nordisk gud eller gudinde, et fjerde en jødisk profet osv. Bifaldene var glade, og kostumer medbragte.

Andrew Hamilton blev på præstegården i 14 dage, før han returnerede til København – forhåbentlig i lidt bedre vejr end på udturen. Ved afrejsen tog han afsked med Rørdam og hans kone – ”de saa noget ensomme ud der i Sneen”.<sup>27</sup> Vel hjemme noterede Hamilton, at det var tydeligt, at Rørdam var elsket og meget æret.

## Opbrud og afsked

---

”Det var ret et velsignet Brev”, skrev enkedronning Amalie d. 9. oktober 1855 til Rørdam i Mern, ”De skrev mig sidst, og det er fornøjelig at see, hvilket virksomt og kjærnefuldt Liv, De fører. Man maatte blive sund til Bunds ved at leve hos dem i Mehren. Nu er da Ibsen død, og 4 timer efter skrev jeg til Kongen, om han vilde, ifald han kunde, gjøre mig den store Glæde, at udnævne Pastor Rørdam i Mehren til Ibsens efterfølger.”<sup>28</sup>

Den 17. februar holdt Rørdam sin afskedsprædiken i en stuvende fuld kirke. Bagefter mødtes venner og sognets beboere i præstegården, hvor de overrakte ham en mindegave og sang en hjemmelavet sang på 8 vers.

Dagen derpå brød han op. Aftenpiben røg han hos Grundtvig og forude ventede Lyngby – ”om Gud ville”<sup>29</sup> Det ville han.

## Peter Rørdam

Født i Serup Præstegård 1806 - død 1883

Student 1823

Teologisk kandidat 1829 - ven med Grundtvig

Bestyrer af den københavnske asylskole 1838 - ven med prinsesse Caroline Amalie

Rejste i Eurpa 1837-38

Sognepræst i Mern 1841

Får ikke stillingen som direktør for det københavnske skolevæsen 1844

Præst i Kongens Lyngby 1856

Feltpræst 1864

## Fodnoter

1. H.F. Rørdam: Peter Rørdam. Blade af hans Levnedsbog og Brevveksling fra 1806 til 1844. (1892)
2. Det opgives ikke hvad Rørdam fejlede
3. Morten Pontoppidan: En dansk præst. Studier over Peter Rørdam. (1898)
4. H.F. Rørdam: Peter Rørdam . Blade af hans Levnedsbog og Brevveksling fra 1806 til 1844 s. 187
5. Samme s. 151
6. Samme s. 127
7. For en udførlig beskrivelse se Harald Jørgensens klassiske Lokaladministration i Danmark (1985)
8. H.F. Rørdam 1806 til 1844 og 1844 til 1856 henholdsvis s. 248 og s.33
9. H.F. Rørdam 1844 til 1856 s. 54
10. Samme s. 55
11. Samme s. 70
12. Samme s. 73
13. Rørdam var en af initiativtagerne til de såkaldte Mehrn-fester. De er udførligt beskrevet i Historisk Samfund For Præstø Amt 1948
14. H.F. Rørdam 1806 til 1844 s. 286
15. Samme s. 293
16. Samme s. 299 ff
17. Morten Pontoppidan: En dansk præst. Studier over Peter Rørdam. (1898) s. 48
18. Samme s. 56
19. Pontoppidan Thyssen bd. 11 s. 120f. De frelste, som det har været muligt at tælle, fordelte sig i Præstø amt på 262 fæstebønder, 315 husmænd og 6 selvejebønder
20. Morten Pontoppidan: En dansk præst. Studier over Peter Rørdam. (1898) s. 84
21. Karl H.N. Vinters: Oplevelse i Menighedslivet i København og Sydsjælland fra Aarhundredes midte s. 135
22. <http://www.kalliope.org/digt.pl?longdid=aarestrup1999032902>
23. H.F. Rørdam 1844 til 1856 s. 112
24. Samme s. 160
25. Samme s. 160
26. Samme s. 163
27. Samme s. 166
28. H.F. Rørdam 1844 til 1856 s. 302
29. Samme s. 308. Morten Pontoppidan skriver i En Dansk Præst s. 110, at hans sidste tid blev trist fordi, hans folkelige forhåbninger blev skuffede.

## Præstø Lokalhistoriske Arkiv

**Fmd. Lis Rathsach**, Hjørnehusvej 21, 4720 Præstø. Tlf.: 5599 2626,  
E-mail: [lis.rathsach@c.dk](mailto:lis.rathsach@c.dk)

**Arkivleder Ove Rye Jørgensen**, Ugledigevej 19, 4720 Præstø. Tlf. 5599 6016. E-mail: [over-ye@post.tele.dk](mailto:over-ye@post.tele.dk)

**Styrelsesmedl. Elsie Bjørklund**,  
Ellerødvej 44, Ørslev, 4760 Vordingborg  
Tlf. 5598 5068.  
E-mail: [trolldbj@mail.tele.dk](mailto:trolldbj@mail.tele.dk)

**Styrelsesmedl. (For Lokalhistorisk Forening) Ole E. Hansen**, Ved Gadekæret 2, Skibinge. 4720 Præstø Tlf. 5599 1464

**Styrelsesmedl. Sanne Bolvig Larsen**, Egelyvej 3A, 4720 Præstø. Tlf. 5599 3068.  
E-mail: [bolvig@larsen.mail.dk](mailto:bolvig@larsen.mail.dk)

**Styrelsesmedl. Bent U. Mortensen**,  
Spurvevej 9, 4720 Præstø.  
Tlf. 5599 1755, E-mail: [beum@dbmail.dk](mailto:beum@dbmail.dk)

**Styrelsesmedl. Knud Skovbæk**,  
Nihøjvej 8, 4720 Præstø. Tlf. 5599 6142  
E-mail: [knud.skovbaek@dlgtele.dk](mailto:knud.skovbaek@dlgtele.dk)

**H.C. Hemmingsen**, Fasanvej 6, Præstø, Tlf.:  
5599 2416, E-mail [hcnæbbet@hotmail.com](mailto:hcnæbbet@hotmail.com)

**Styrelsesmedl. Hans Chr. Thomsen**, Ege-  
stræde 3, Skibinge. 4720 Præstø Tlf.: 5599 1494.  
E-mail: [hctka@mail.dk](mailto:hctka@mail.dk)

## Lokalhistorisk forening Præstø

**Fmd. Dorte Worsøe**, Faksevej 8,  
4720 Præstø. Tlf. 5599 3724.  
E-mail: [lystskovhuset8@mail.dk](mailto:lystskovhuset8@mail.dk)

**Næstfmd. Ole E. Hansen**, Ved Gadekæret 2, Skibinge. 4720 Præstø Tlf. 5599 1464

**Kasserer Knud Holm Nielsen**, Havnevej 12, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1895. E-mail: [knuboholm@yahoo.dk](mailto:knuboholm@yahoo.dk)

**Best.mdl. Gurli Nielsen**, Hestehavevej 77, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1416

**Best.medl. Bodil Møller**, Juulsvej 33,  
4720 Præstø. Tlf. 5599 3555

**Suppl. Inge Knudsen**, Jernbanevej 14  
st.tv., 4720 Præstø. Tlf. 5672 5161.  
E-mail: [wesse@lic-mail.dk](mailto:wesse@lic-mail.dk)

**Suppl. Ralf Søgård Mortensen**, Abilhøj-  
vej 10, Tlf.: 5599 1407

**Redaktør af "Præstø Lokalhistorie":  
Hans Chr. Thomsen**, Egestræde 3, Ski-  
binge. 4720 Præstø Tlf.: 5599 1494.  
E-mail: [hctka@mail.dk](mailto:hctka@mail.dk)

